

Újabb kötet a Szepesség bányászati és kohászati emlékeit bemutató sorozatból

Technické Pamiatky spojené s banskou a hutníckou činnosťou na
Spiši. IV. časť – Slovinky, Krompachy, Kluknava
Spišska Nová Ves, 2017. Lucian Cmorej – ABC studio, 227 p.
ISBN 978-80-972343-3-1

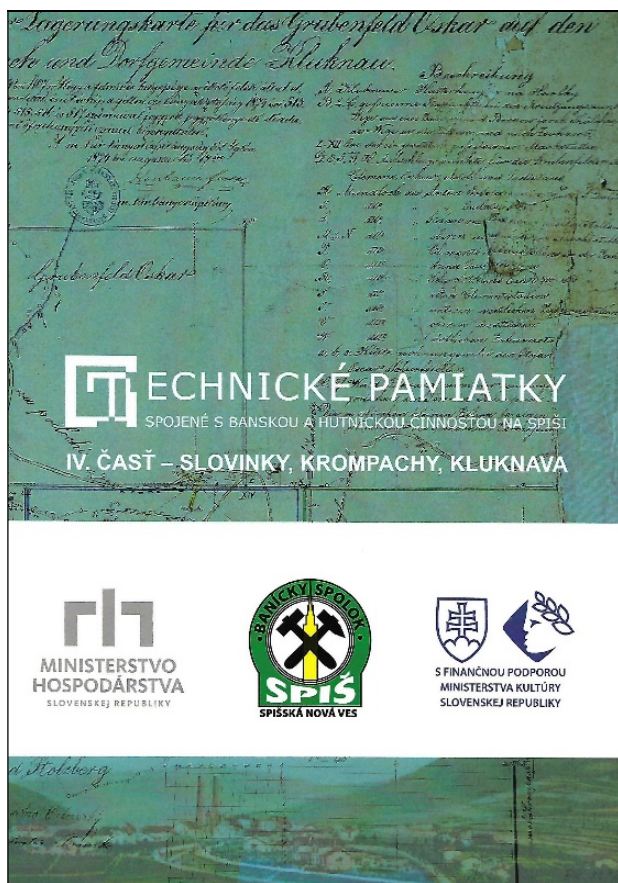
HADOBÁS SÁNDOR

A mai Szepesség (szlovákul Spiš), a hajdani virágzó bányavidék napjainkra már csak az iparág emlékeit tudja felmutatni. A bány- és kohóüzemi létesítmények közül sok részben vagy egészben fennmaradt, és szerencsére a még létező szakmai, valamint a hivatalos és „civil” örökségvédelmi szervezetek, továbbá intézmények és elhivatott kutatók gondoskodnak számbavételükről, megóvásukról és széles körben való megismertetésükről.

Munkájuk eredménye az az öt kötet, amely a térség bányászattal és kohászattal kapcsolatos emlékeit mutatja be. Eredetileg négy könyvben kívánták közreadni a még meglevő objektumok leltárát. A IV. kötet, melyet az alábbiakban röviden ismertetünk, már 2017-ben megjelent, de időközben kiderült, hogy az összegyűlt hatalmas anyag szükségessé teszi az ötödik publikálását is, amely 2020 elejére várható. A sorozat harmadik részét egyébként a Bányászattörténeti Közlemények 20. (2017/2.) számában részletesen méltattuk, kiemelve a vállalkozás jelentőségét, magas tartalmi és technikai színvonalát. Az ott leírt elismerő sorok a jelen kötetre is érvényesek, ezért most csak az aktuális munka tényszerű bemutatására szorítkozunk.

A szerkesztés nagy körültekintést igénylő feladatát *Jozef Daniel* bányamérnök vállalta magára, és ő az egyik szerző is; társai *Adriana Klingová* építészmérnök, *Marián Jančura* bányamérnök (mind-

hárman részt vettek az előző kötetek munkálataiban is), most negyedikként *Lukáš Patera* csatlakozott hozzájuk.

A könyv borítja.

Ahogy a címből is kitűnik, a könyv a történelmi Szepes megye délkelti részén egymás közelében fekvő három település, *Krompachy* (Korompa, németül Kropfack), *Kluknava* (Klukuó, németül Klukenu) és *Slovinky* (Alsó- és Felső Szalánk, Szlovinka, németül Höfen) bányászati-kohászati emlékeit veszi számba. Mind-

három helyen a középkorig nyúlik vissza az érctermelés és a fém-művesség története. Az e tevékenységekre vonatkozó adatok szép számmal fordulnak elő a régi dokumentumokban. Ismerjük a legfontosabb bánya- és kohótulajdonosok, vállalkozók neveit is.

A három hely közül kétségtelenül *Krompach* a legismertebb. Itt jött létre *Magyarország* egyik legnagyobb 19. századi vasipari központja. *Trangous Lajos*, a kor jeles bánya- és kohóvállalkozója 1840-ben megvásárolta a környék kisebb vasgyártó-telepeit. Az általa alapított társulat *Krompachban* vaskohászati üzemet létesített, ami 1842-ben kezdte meg a működését. A fejlődő gyár később több tulajdonosváltáson ment keresztül (*Hernádvölgyi Magyar Vasipar Rt.*, *Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.*). *Trianon* után, 1921-ben a megélhetési nehézségek miatt munkásfelkelés tört ki („krompašská vzbúra”), melynek leverésére a zsandárok fegyvert használtak. A sortűz négy halottat, tizennégy súlyos és számtalan könnyebb sérültet követelt. 1923-ban a vasgyárat leszerelték, a helyén nem sokkal később rézmű kezdte meg a működését, amely egészen 1999-ig fennállt. Jelenleg is folyik fémipari tevékenység a régi üzemben a 2000-ban alapított *Kovohutya a. s.* révén.

Kluknó közvetlenül a *Hernád* mellett fekszik. A *Csáky család* 1697-ben szerezte meg a falut, és kastélyt épített itt (1715-20). Lakói az utóbbi századokban ruszinok voltak, közülük sokan részt vettek az 1831. évi koleralázadásban. Híres üzeme az 1845 és 1848 között épült *István-huta* volt, amely rezet olvasztott. Itt működött Európa első, elektrolízissel dolgozó rézműve. *Kluknó* e településrészén 1832-ben épült a *Hernádra* a mai is meglévő, műemléki védeltséget élvező fahíd.

Slovinky két falu, *Alsó- és Felső-Szalánk* 1943-ban történt egyesülésével jött létre. *Korompától* 5 km-re, a *Hernád* völgyét délről szegélyező hegyek között fekszik. Elsősorban vas- és színesércbányászata volt jelentős, de fémolvasztóiról is tudunk. A határában emelkedő *Klippberg* nevű hegy vasércbányája a krompachi vasmű egyik legfontosabb nyersanyag-forrása volt.

Az egyes települések emlékeinek bemutatása alapos történeti összefoglalással kezdődik, majd a még fellelhető objektumok ismertetése következik, igen gazdag szemléltető anyag kíséretében.

Térképek, tervrajzok és fényképek (ha jól számoltuk, szám szerint 398) elevenítik meg a szöveget.

Az emlékek részletes bemutatására nem vállalkozhatunk, csupán azok felsorolását adhatjuk; de ebből is kiderül, hogy a vizsgált három településen mennyire változatos és még maradványaiban is milyen tekintélyes az egykori bányászat és kohászat öröksége.

Krompachon a következőket vették számba:

– Stará maša, vagyis az „öreg vasgyár”, az 1840-es évek elején épült Trangous-féle üzem.

– A vízierőmű és a hozzá tartozó csatorna.

– A volt kohómű-lakótelep.

– A vasmű volt igazgatósági épülete és az előtte levő tér, amelyen lezajlottak az 1921. évi munkásfelkelés tragikus eseményei. A teret ennek emlékére a „*Krompachy lázadás teré*”-nek nevezték el. Az épületben korábban a helyi munkásmozgalom múzeuma működött; úgy tűnik, hogy jelenleg üresen áll. Tulajdonosa a város.

– A Krompachi Vasmű kórházának épülete.

– A Gundelfinger- (Piller-) kúria. Az egyik leghíresebb helyi bánya- és kohóbirtokos család kúriája magántulajdonban van, szépen helyreállítva.

Slovinky bányászati és kohászati emlékei az alábbiak:

– A Läger-altáró portálja és járata.

– A Läger-bánya igazgatósági épülete, az úgynevezett Probstner-ház. (A Probstner család is a bányatulajdonosok közé tartozott, tagjai fontos szerepet játszottak a Szepesség 19. századi társadalmi-gazdasági életében.)

– Az Erzsébet- (Alžbeta-) altáró.

– A volt Vasércbánya Vállalat igazgatósági és termelési épületeinek területe.

– A bányamunkások lakótelepe Alsó-Szlovinkán. Építését a 19. század második felében kezdték el, és ahogy nőtt a munkások száma, úgy bővült a telep is.

– A Dorota-akna maradványai és az újkori bányászat emlékei.

– Bányász emléktárgyak Szlovinkáról és környékéről a helyi Bányász Céh muzeális gyűjteményében.

– Az ércpörkölő romjai a Klippberg-hegyen.

– A Korompa-Klippberg függő-kötélpálya maradványai. A 4540 m hosszú létesítmény a bányából közvetlenül a kohóba szállította a vasércet.

– A Dorota – Alžbeta aknák közötti keskenynyomtávú vasútvonal maradványai: hídpillér a Zákut településrészen és vasidom.

A *Klumnón* fennmaradt emlékek listáján az alábbiak szerepelnek:

– Az István-huta lakótelepe.

– Az István-huta központi igazgatósági épülete. (Romos, tető nélkül, magasan álló masszív kőfalakkal).

– Az István-huta üzemi épületeinek térsége.

– Az István-huta iparivíz-ellátását biztosító vízberendezések (gát, csatorna, zsilip).

– A Zakárfalva – István-huta közötti szállító kötélpálya maradványai. A pálya 1897-98-ban épült, és 4430 m hosszú volt. (Zakárfalva – Žakarovce vasércbányáiból az istván-hutai vasútállomásra továbbította az ércet, ahol vagonokba rakták, és tovább vitték a külföldi tulajdonosok üzemébe.)

A kötet végén háromoldalnyi apróbetűs irodalom- és forrásjegyzék található. Elsősorban szlovák nyelvű írásokat sorol fel, magyar szerzők műveit csak elvétve említi (például *Papp Károly* „A Magyar Birodalom vasérc- és kőszénkészlete” című monográfiáját). *Edvi-Ilés Aladár*, *Heckenast Gusztáv* és *Rempert Zoltán* idevágó munkáinak felhasználása további adatokkal szolgálhatott volna a szerzők számára. Mindez azonban semmit sem von le könyvük értékéből.

Az utolsó két lapon előbb a szerkesztő, *Jozef Daniel* zárszava és a kutatómunka rövid értékelése olvasható, majd *Vladimir Klaučo* bányamérnök, a *Banický Spolok Spis* tiszteletbeli elnöke az egész vállalkozás rövid történetét ismerteti, és köszönetet mond az abban közreműködő szakembereknek.

Érdekes, hogy a IV. kötet kiadását – az előző hárommal szemben – nem a szepesi bányászok szakmai szervezete, hanem egy magánkiadó gondozta.

Összességében elmondhatjuk, hogy a kötet tovább gazdagította a szepesi bányászat és kohászat történetéről, valamint még fellel-

hető technikai hagyatékáról szóló ismereteinket. A mintaszerű fel-
dolgozás követésére érdemes bármely ország hasonló témakörben
munkálkodó kutatói, szakemberei számára.

Érdeklődéssel várjuk a nagy projektet lezáró ötödik kötetet is.

Klukná (Kluknava), Korompa (Krompachy) és Szlovinka (Slovinky) mai címere.

T a r t a l o m

Tanulmányok

- Bányaauradalmak az Erdélyi Fejedelemség területén
Bethlen Gábor uralkodása alatt. (*Mátyás-Rausch Petra*) 3
- Az ásványi anyagok világának bemutatása
a magyar nyelven megjelent legkorábbi enciklopédiában.
(*Dr. Izsó István*)..... 28
- A természetbúvártól a hivatásos őslénytanászig.
A magyarországi őslénytan fejlődésének főbb tényezői
a 18. század végén és a 19. század első felében.
(*Kecskeméti Tibor*) 43

Közlemények

- Az ásványkincsek bányászatának kezdetei
a Kárpát-medencében. (*Dr. Vitális György*) 58
- Radna (Óradna) ezüstabányái és kohóművei. (*Réthy Károly*) 67
- A buják-kiskéri Pappenheim-bányák. (*Zsadányi Éva*) 78

Életmű

- Idős Rybár István (1847-1906) természetrajzi író, tanár.
(*Rybár Olivér*) 87

Archívum

- Miskolci mérnökök látogatása a rudabányai vasércbányában
(1904). (Közreadja: *Hadobás Sándor*) 98

In memoriam

- Hadobás Pál (1953–2019) 107

Szakirodalom

- Újabb kötet a Szepesség bányászati és kohászati
emlékeit bemutató sorozatból. (*Hadobás Sándor*) 116